

Kommentar

Arbejdskonflikter i »den skandinaviske model«

Af Niels Wium Olesen

Flemming Mikkelsen: *Arbejdskonflikter i Skandinavien 1848-1980*. (Odense Universitetsforlag, 1992). 500 s., 398 kr.

Det er i mange henseender en stor bog, Flemming Mikkelsen har fået antaget og forsvaret som doktordisputats. 500 tæt skrevne sider, fyldt med oplysninger om et stort emne og med et højt ambitionsniveau.

Forfatteren har i de sidste ca. 15 år ydet en stor indsats inden for især forskningen i arbejderhistorie, resulterende både i en lang række artikler og medvirken ved redaktionen af flere bøger – ofte med et sociologisk og politologisk præg. Som titlen på disputatsen antyder, er der tale om en af historiefagets for tiden mere populære analysemetoder: komparationen. I dette tilfælde komparation af et specifikt socialt fænomen – arbejdskonflikter – i tre udvalgte nationalstater. Mikkelsens interesse og hensigt med bogen rækker tydeligvis længere end til blot og bar en analyse af dette fænomen. Hvad der også står til diskussion og undersøgelse er den navnkundige »skandinaviske model«.

Hermed skriver disputatsen sig ind i en tradition, der har rødder tilbage til Edvard Bulls banebrydende værker fra 1920'erne om de skandinaviske arbejderbevægelser, og som nåede sin kulmination med politologen Gösta Esping-Andersens arbejder i 1980'erne, især den meget historisk anlagte *Politics against Markets* fra 1985. Selv om der

ikke hersker den allerstørste enighed om definitionen af begrebet »den skandinaviske model«, er det dog muligt at udskille nogle gennemgående fælles-træk i den historiske og politologiske udforskning af den. Generelt er der tale om makrohistoriske refleksioner over årsagerne til den (relative) stabilitet politisk og socialt i de sidste 150 års skandinaviske samfund. Fælles referencepunkter har oftest været den organiserede og artikulerede bondestand og efterkrigstidens socialdemokratiske velfærdsstater sat ind i et generelt fremskridtsperspektiv. Mange af værkerne har således ikke kunnet undgå at efterlade et indtryk af at præsentere »den socialdemokratiske mening med historien«, uden at de af den grund – og det skal pointeres – har været ureflekterede eller naivt fremskridtoptimistiske. (Det bør nævnes, at visse af forskningstraditionens eksponenter i de allerseneste år har flyttet fokus til en diskussion af velfærdsstatens trængsler og overlevelsesmuligheder). Historiesynet har oftest været marxistisk, eller »neo-marxistisk«, og lidt provokatorisk kan man vel også sige, at de sidste 20 års forskning i emnet for størstedelen har været bedrevet af 1970'ernes universitetsmarxister, der som bekendt ikke længere er så røde, som de var engang.

Bogen er bygget op omkring tre hoveddele, der flankeres af en teoretisk og metodisk indledning på knap 30 sider og et appendix på 30 sider, hvor det statistiske materiale bedømmes kildekritisk.

I indledningen skitserer Mikkelsen tre teoretiske hovedretninger inden for studiet af kollektive aktioner som hungeropløb, maskinstorme og, i forbindelse med industrialiseringens tidsalder, først og fremmest strejker og demonstrationer:

Den første er en af Emil Durkheim inspireret »sammenbrudsteori«, hvor kollektive aktioner og andre sociale konflikter tolkes som en følge af samfundsmæssige nedbrydningsprocesser. Eller med andre ord, at industrialiseringens og urbaniseringens nedbrydelse af traditionelle sociale netværk og værdier afstedkom fremmedgørelse og frustration samt en deraf følgende ukontrolleret, udisciplineret og i værste fald voldelig adfærd.

En anden teori er den såkaldte »af-savnsteori«, der snarere ser de sociale konflikter som resultater af økonomiske kriser, regeringsindgreb, faldende levestandard osv. – det vil sige som spontane, individuelt motiverede, usammenhængende aktioner på en udefra kommende stimulans.

Den tredje teori, som Mikkelsen tilslutter sig med visse modifikationer, tager udgangspunkt i Marx' og den historiske sociolog Charles Tillys teorier om proletarisering samt i sidstnævntes teori om ressource-mobilisering. Teoriene om proletarisering inddrages for at pointere den stringente betydning af arbejdskraftens udvikling mod at blive en *vare* (nød og forarmelse er i denne henseende principielt underordnede). Den logiske konsekvens af denne »vareliggørelse« af arbejdskraften – eller som det noget mere mundret hedder på engelsk: »commodification of labour« – er ifølge Marx og Tilly arbejdskraftens organisering. Det er her Tillys ressource-mobiliseringsteori tager udgangspunkt. For modsat sammenbruds- og afsavnsteoriene pointerer ressource-mobiliseringsteorien det rationelle, kalkulerende

og »normale« i sociale konflikter. Det er de *organiserede* aktører i de sociale konflikter, der på baggrund af en risiko-/belønningskalkule vurderer, om fx strejken eller lockouten er værd at gennemføre – om ressourcerne skal mobiliseres omkring en aktion eller ej. Fagbevægelser og arbejdsgiverforeninger bliver således i denne teori – og i Mikkelsens disputats – de centrale aktører.

Som nævnt modificerer Mikkelsen denne teori bl.a. for at inddrage mere mikrohistoriske elementer og vel også for at knytte an til diskussionen om »den skandinaviske model«. Ikke mindst for at illustrere Mikkelsens ambitionsniveau er det i denne sammenhæng relevant at lade disputatsen tale for sig selv i et citat:

»Konfliktsituationer og variationer i konfliktmønsteret vil blive sat i forbindelse med grundlæggende strukturer og omfattende samfundsprocesser som kapitalisme, proletarisering, urbanisering, industrialisering, kapitalkoncentration, organisering og statsmagt. Videre søger den makrohistoriske analyse at identificere de mest betydningsfulde aktører, dem som tog beslutning om iværksættelse af arbejdsstandsning og øvede indflydelse på konfliktforløbet. I nogle tilfælde bevæger analysen sig ned på det mikrohistoriske plan for at tydeliggøre de interaktionsmønstre, netværksstrukturer og beslutninger, der hører med til arbejdskonfliktens mobiliseringsgrundlag. Der bliver således tale om at integrere en strukturanalyse med en aktøranalyse inden for rammerne af en generel model (Tillys ressource-mobiliserings teori og dermed beslægtede modeller), hvis begreber og kausale relationer gives et empirisk indhold, uden at dokumentationen og begivenhederne spændes fast i en prokrustesseng. Snarere end at indsnævre analysen i et reduktionistisk årsag-virkning forhold bibringer den anvendte metode aktionerne

og de handlende individer/kollektiver et rationale og en betydning, som oftest går tabt i økonometriske analyser og traditionelle, narrative historiske fremstillinger« (s. 37f).

Store ord, må man sige. Her er der vist tale om intet mindre end et historie-filosofisk columbus-æg. Tilsyneladende løser Mikkelsen – med et pennestrøg – historiefagets mindst 200 år gamle dilemma mellem fortælling (rankesk »Einmaligkeit«) og struktur. Han sætter det vel at mærke ikke som en from og prisværdig intention, men præsenterer det som en beskrivelse – en varedeklaration, om man vil – af, hvad han faktisk selv mener at præstere i disputatsen. Lad det være sagt med det samme: Mikkelsen lever ikke op til sit eget ambitionsniveau. Det skulle da også være mærkeligt, og mindre burde også kunne gøre det. En sådan bombastisk fanfare vækker en mistænksomhed, der da også finder sin næring visse steder i den empiriske sagsfremstilling. Ikke desto mindre bibringes læseren dog et væld af værdifulde oplysninger, interessante indsigter i strukturelle forhold i Skandinavien samt stimulerende og plausible hypoteser.

Langt størstedelen af kildematerialet består af statistiske oplysninger om strejker og lockouter (antal konflikter, antal konfliktramte arbejdere, varighed, geografisk og faglig spredning, konfliktårsag osv.) samt generelle økonomiske og demografiske data (bruttonationalprodukt, industriel produktion, arbejdsløshed, priser, realløn, investeringer, erhvervsstruktur, virksomhedsstørrelse, urbanisering osv.). Disse data korreleres så på kryds og tværs i en sand statistisk tour de force og fortolkes undervejs af forfatteren.

Mikkelsen argumenterer for at dele perioden 1848-1980 op i tre: 1) fra 1848 til ca. 1900, som benævnes »fra proletarisering til klassesamfund«, 2) fra ca.

1900 til 1939, kaldet »organiseret kapitalisme«, og 3) fra 1945 til 1980, som kaldes »neokorporatisme«. En sådan opdeling viser sig i hans fremlægning at have et stort analytisk potentiale.

I beskrivelsen af den første periode er Norge ikke inddraget, da der ikke findes pålideligt statistisk materiale for denne periodes norske arbejdsconflikter, men for Danmarks og Sveriges vedkommende trækkes der interessante pointer op. Og det komparative perspektiv skaber både mening i forhold til lighederne og forskellighederne. Konfliktaktiviteten øgedes for begge landes vedkommende i takt med følgende faktorer: den stigende proletarisering, forbedrede konjunkturer, urbaniseringen og fra ca. 1870 med større demografisk stabilitet og mere permanente relationer på arbejdspladserne. Men vigtigst af alle faktorer var den stigende organisering. Alt falder således fint sammen med Tillys ressource-mobiliseringsteori.

I Danmark var konfliktaktiviteten i perioden generelt højere end i Sverige, hvilket først og fremmest forklares med den højere urbaniseringsgrad og de deraf følgende lavere »kommunikationsomkostninger« for organiseringen og konflikterne (s. 365f og 402f). At den største aktivitet fandtes inden for faglærte grupper, tilskriver Mikkelsen, at det var disse, der i takt med industrialiseringen blev udsat for de største forandringer.

Perioden »organiseret kapitalisme« fra ca. 1900 til 1939 medførte fra starten en kraftig mobilisering i Norge og Sverige, og store politiske og faglige konflikter var udbredte. Allerede fra omkring 1910 var alle de skandinaviske lande blandt de mest gennemorganiserede i verden. Perioden var først og fremmest kendetegnet ved en institutionalisering af forholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere, og førstnævnte gik for alvor ind i en kamp om sociale og poli-

tiske goder. Med den stigende institutionalisering af arbejdsmarkedsrelationerne blev konflikterne også færre, men samtidig meget større. En væsentlig årsag til de færre konflikter var naturligvis også, at socialdemokratiske regeringer blev en realitet i perioden i alle tre lande. Den tilsyneladende oftest forekommende årsag til konflikter i denne periode var stigende priser og leveomkostninger.

Den neokorporatistiske periode efter 2. Verdenskrig kaldes sådan, fordi der ifølge Mikkelsen var meget tætte relationer mellem stat og andre offentlige myndigheder på den ene side og arbejdsmarkedets organisationer på den anden i bestræbelsen på at skabe rationaliseringer i produktionen, vækst og frem for alt fuld beskæftigelse. Dette betød ikke, at den grundliggende interessekonflikt mellem arbejdsmarkedets parter var suspenderet, men at den var bundet ind i et så stramt og institutionaliseret forhandlings- og interesseudvekslingsmønster, at konfliktaktiviteten faldt drastisk. Formidleren i dette spil var de socialdemokratiske regeringer, hvilket således også forklarer, hvorfor det korporatistiske element var svagere i Danmark, og hvorfor konfliktaktiviteten var højere her end i Sverige og Norge, da periodens danske socialdemokrati som bekendt har været betydeligt svagere og oftere har været i opposition end de skandinaviske søsterpartier. Det er ikke mindst ved at placere de socialdemokratiske partier så centralt i argumentationen, at Mikkelsen skriver sig ind i forskningstraditionen om »den skandinaviske model«.

Forfatterens korrektion af Tillys teori bliver først og fremmest relevant i beskrivelsen af dette århundredes historie. Tillys (og Marx') »interesseopfattelse« så menneskers interesser som afledt af deres sociale position, men Mikkelsen argumenterer godt for, at der i den »or-

ganiserede kapitalisme« og i den »neokorporatistiske« periode er tale om, at interessen bliver fomuleret af *organisationerne*, om ikke uafhængigt af produktionsstrukturerne så dog i et langt mindre deterministisk forhold til disse. Man kan tale om »konstruerede interesser« (s. 416f).

Som nævnt er den største del af kilde-materialet af statistisk karakter – og mængden af det er ganske imponerende, således at præsentationen af det i sig selv retfærdiggør udgivelsen. Der er i denne henseende tale om intet mindre end et pionerarbejde. Men den argumentationsmæssige brug af dette materiale i disputatsen – der oftest består i at korrelere to forskellige data (fx konjunkturindeks med konflikthypighed) – fortjener en kommentar. Statistisk korrelation er som bekendt et tal, der udtrykker *sammenfald* – men ikke nødvendigvis *kausale sammenhænge*. Det forsøger Mikkelsen da heller ikke at bilde nogen ind. Han går derfor ind og sandsynliggør nogle hypoteser om kausale sammenhænge ved at argumentere for dem, og det sker ikke sjældent ved at inddrage det førnævnte »mikrohistoriske plan« eller »aktøranalysen«. Svagheden i Mikkelsens argumentation forekommer dog denne anmelder at være, at det er for tilfældigt, hvornår Mikkelsen supplerer med disse traditionelle begivenhedsfremstillinger. Nogle gange sker det, andre gange ikke. Det høje teoretiske ambitionsniveau, som Mikkelsen selv præsenterer som citeret ovenfor, fordrer en konsekvent og vedholdende argumentation for, hvornår og hvornår ikke (hvis ikke hele tiden) de statistiske data skal konfronteres med de faktiske begivenheder, som de er os overleveret. Det var jo ikke just uforpligtende eklekticisme, Mikkelsen lovede læseren i sin indledning!

På mange måder føler man sig alligevel tryk ved Mikkelsens tolkning af sta-

tistikkerne. Ikke blot viser han fantasi og originalitet, når han udleder oplysninger og konklusioner af dem, han er også uhyre villig til at pointere og behandle tilfælde, hvor korrelationerne går imod hans egen argumentation. Men sine steder sidder man med fornemmelsen af, at de statistiske sammenfald ikke altid dækker over lige dén kausale sammenhæng, som Mikkelsen argumenterer for. For eksempel synes argumentationen meget hypotetisk, når forfatteren skal forklare, hvorfor korrelationen mellem konfliktniveauet og organisationsgraden under den »organiserede kapitalisme« er forskelligt i henholdsvis Danmark og Sverige/Norge (s. 372ff).

Det interessante ved Mikkelsens bog

er først og fremmest, at han konstant holder to bolde i luften: dels udviklingen i arbejdskonflikterne, dels den makrohistoriske/strukturelle udvikling. Bogen lader sig således lige så godt læse som en monografi om et afgrænset socialt fænomen og som en analyse af de skandinaviske landes generelle strukturelle udvikling (i forlængelse af »den skandinaviske model«-traditionen) *belyst ved* dette sociale fænomen. Ved begge måder at læse på udnyttes det komparative perspektiv på bedste vis, og Mikkelsen har på begge niveauer leveret et væsentligt bidrag til udforskningen af de skandinaviske landes moderne historie.

Kulturlandskab gennem 6000 år

Af Per Grau Møller

The cultural landscape during 6000 years in southern Sweden – the Ystad Project. Edited by Björn Berglund. (Ecological Bulletins No. 41, 1991). 495 s.

I sommeren 1982 indgik en gruppe forskere med tilknytning til Lunds Universitet en otte-årig kontrakt med den svenske Riksbankens Jubilæumsfond om at lave en undersøgelse af et kulturlandskab gennem et langt tidsrum. Det blev til Ystadprojektet, opkaldt efter det valgte område, og hovedresultatet foreligger nu i form af denne bog, der er syntesværket i projektet. Bogen er resultatet af et imponerende tværviden-

skabeligt samarbejde mellem forskere fra seks forskellige fag, der alle arbejder med kulturlandskabet under en eller anden form. Det er pollenanalytikere (palaeoøkologer), planteøkologer, arkæologer, middelalderarkæologer, historikere og kulturgeografer. Under ledelse af en fire mand stor redaktionskomite, med Björn Berglund i spidsen, har man arbejdet i under-projektgrupper, enkeltvis eller flere. Rammerne for projektet har således været centralt afstukket og styret, mens arbejdet er foregået decentralt: Hver projektgruppe har haft sin ledelse og sine økonomiske midler at trække på. Undervejs har der været afholdt mange seminarer, både